

УТИЛИЗАЦИЯТА НА ИЗЛИШНИТЕ БОЙНИ ПРИПАСИ В БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ

Подполковник Красимир ПЕТРОВ

Утилизацията е особено важна дейност и решава един от основните проблеми на реформата и модернизацията в Българската армия – освобождаване от излишните въоръжения и бойни припаси. Терминът „утилизация“ има латински произход и буквално означава полезен, т.е. използване на получените вторични ресурси от гаден продукт и тяхното оползотворяване по предназначение.

В хода на изпълнение на Плана за организационното изграждане на Българската армия до 2004 г. много подразделения са разформирани, а други са с нова щатна структура. Разработени са и внедрени нови регламентиращи документи, с които се променят нормите и условията за създаване и ешелониране на запаси от бойни припаси. Тези мащабни промени оказват значително влияние както върху разполагането, съхраняването и опазването на бойните припаси, така и върху определянето на количеството на излишните и пътищата за освобождаване от тях.

Съхраняването, поддържането и опазването на бойните припаси е организирано в съответствие с регламентиращите документи. Необходимите за комплектуване на щатното въоръжение се съхраняват в определени за целта хранилища, в съответствие с изискванията за съвместимост и в норми, определени от правилниците и ръководствата. Част от излишните бойни припаси, за които не достига складова площ, се намират на открити площи в техническите територии на артилерийските бази.

Към 1 март 2003 г. в складовете и базите на Командване „Материално-техническо осигуряване“ (Командване МТО) се съхраняват 87 % от наличните в Българската армия бойни припаси. Във войските остават на съхраняване едва 13 %. След изпълнението на Единния план за разместване на материалните средства през 2003 г. към 1 юни 2003 г. в складовете и базите на Командване МТО се съсредоточават 89 % от всички бойни припаси в Българската армия, или около 164 820 тона. От тези наличности 7670 тона се съхраняват под навеси, в котловани и на фигури от полеви тип на открито.

В Българската армия към 1 януари 2003 г. има 59 500 тона излишни бойни припаси, предназначени за търговска реализация и утилизация, които след приключване на реформата в Българската армия към 1 януари 2005 г. се увеличават на 67 000 тона.

През 2002 г. в „ТЕРЕМ“ ЕАД, клон Костенец, са утилизирани 18 тона, а през 2003 и 2004 г. 4570 тона бойни припаси. При това за тяхната утилизация са изразходвани значителни финансови средства. През същата година „Снабдяване и търговия – МО“ ЕООД извършва търговска реализация на 944 тона бойни припаси. В сравнение с излишните количества тези цифри показват изключително нисък темп на реализация. При това положение складовите площи са уплътнени, като съществува нарушение спрямо изискванията за допустими височини на фигурите, за наличие на проходи с определени размери, за проветряване и други. В резултат

силно са затруднени регламентирани те дейности в артилерийските бази и складове на Командване МТО по организацията на правилното съхраняване, техническите прегледи и обслужванията на бойните припаси.

Предаването в големи количества и за кратко време на бойни припаси от поделенията на Българската армия в тези на Командване МТО, голяма част от които са в разцеп, в нещатна опаковка, с нарушена, липсваща или невярна маркировка, в лошо състояние, нуждаещи се от прекатегоризиране, създава сериозни предпоставки за допускане на грешки, злоупотреби или кражби.

Намрупват се количества бойни припаси, които спешно следва да се утилизират, тъй като съхраняването им е опасно, а в съществуващите икономически условия е невъзможно да се планират за ремонт, прекомплектуване, херметизиране или окрупняване в сборни партии в заводите на промишлеността.

Поради липса на парични средства над 50 % от хранилищата се нуждаят от ремонт на покривите и мълниезащитните инсталации. Този факт е изключително тревожен, защото течовете върху фигурите с бойни припаси водят до изгниване на опаковката и опасност от изпадането им, до корозия по метала на корпусите на снарядите и мините, взривателите в снаряден вид и гилзите и най-важното – до физикохимически изменения в структурата на взривните вещества и барутите с последващи от това рискове. Липсата на мълниезащита може да доведе до пожари през гръмотевичните периоди.

За всички налични бойни припаси са организирани, в рамките на нормативно регламентирани срокове, контролни лабораторни и полигонни изпитвания. Те се извършват на територията на Централния артилерийски технически изпитателен полигон (ЦАТИП). Анализът на резултатите от тях показва, че голяма част от бойните припаси, произведени до 1970 г., не отговарят на техническите изисквания, с намален запас са на химическа стабилност на барутите и пиротехническите състави и със значителни от-

клонения на баллистичните характеристики.

На базата на тези резултати е извършена оценка на техническото състояние на бойните припаси. От нея и от анализа на потребностите по видове и количества е направен изводът, че всички бойни припаси, произведени до 1970 г. включително, следва да се предложат за утилизация. Изключение правят само патроните за стрелково оръжие, съхранявани в херметична опаковка. За утилизация са и тези, от които има количества над нормите на заповяданите запаси и за които няма интерес за търговска реализация.

Утилизацията на бойни припаси е дейност с повишена опасност, изискваща високкоквалифицирани специалисти, оригинално технологично оборудване, производствени и складови помещения, отговарящи на условията за взриво- и пожаробезопасност.

Като основен метод за утилизация на бойните припаси се разглежда делеборирането им чрез разсриване на отделните елементи с последваща търговска реализация на отпадъчните барути, взривни вещества, празна опаковка, черни и цветни метали.

На настоящия етап практически не съществува универсален метод за разсриване на бойните припаси. Този факт е свързан с голямото разнообразие както на конструкциите на бойните припаси и взривателите, така и с използваните за тяхното снарядяване комплекси от взривни вещества, имащи голям диапазон на физико-механичните и физикохимическите свойства.

Не бива да се пренебрегва фактът, че ако не се извършва утилизация, разходите за съхраняване на излишните бойни припаси за срок от десет години ще бъдат около 30 млн. евро. Следователно, ако не се започне по-масащба утилизация, след десет години средствата, необходими за нея, ще бъдат изразходвани за съхраняване на излишните бойни припаси.

Освен финансови параметри проблемът с излишните бойни припаси има и друг особено важен аспект – безопасността. В резултат на анализа се установи, че излишните бойни припаси са

морално и физически остарели и са настъпили необратими физикохимически изменения на техните елементи. Като цяло излишните бойни припаси са се превърнали в реална опасност както за обслужващия ги персонал, така и за околната среда. Забавянето на темповете на тяхната утилизация води до нарастване на опасността от възникване на инциденти със сериозни последици.

Ето защо необходимостта за решаване на този проблем наложи разработването на Национална програма за утилизация и унищожаване на излишните бойни припаси на територията на Република България. Организацията за този проект е създадена в съответствие с Решение на Министерския съвет № 842 от 20 декември 2001 г. и е съобразена с изискванията на документите на международните форуми и произтичащите от тях задължения за нашата страна в тази област. В Командването на МТО е формирано „отделение за утилизация и унищожаване на излишните оръжия и бойни припаси“. Създадена е междуведомствена работна група, която се подпомага с екип от експерти на Министерството на отбраната и Генералния щаб на Българската армия. Разработват се технически задания, които са изпратени за изпълнение до фирмите на отбранителната промишленост и до поделенията на Министерството на отбраната. Проучен е и международният опит на водещи фирми в тази област, които предлагат свои решения за утилизация и оборудване.

Разработването на Националната програма има за цел да бъде създаден основен документ, който да обоснове използването на съвременни технологии, както и необходимите финансови средства за утилизация или унищожаване на излишните бойни припаси и техните елементи, в съответствие със световните екологични норми и изисквания.

Националната програма е разработена, обсъдена и одобрена от Министерския съвет с негово Решение № 161 от 8 март 2004 г. На основата на него и отчитайки остротата на проблема,

с протоколно решение на Министерския съвет по т. 46 от дневния ред на 27 май 2004 г. Националната програма е включена в списъка на одобрените за реализация 11 приоритетни инвестиционни проекта за модернизация на въоръжените сили.

Най-общо причините за незапочването на този проект до момента са финансови, концептуални и организационни. Въпреки че е одобрена от Министерския съвет, Националната програма не е приета от Народното събрание и не е предвидена за национално финансиране. В Графика за финансиране на проектите за модернизация – приложение към „План 2015“, не са предвидени финансови средства за реализация на проекта от бюджета на Министерството на отбраната, т.е. то не е в състояние да осигури за период около 12 години 60–80 млн. евро от бюджета си. От политическа гледна точка не е целесъобразно Министерството на отбраната да строи предвидения регионален Център за утилизация на базата на „ТЕРЕМ – Цар Самуил“ ЕООД и поделение 22700 в гр. Костенец. Националната програма за утилизация в този си вид е концептуално остаряла и не може да се изпълни както е замислена (в сила е нов Правилник за управление на жизнения цикъл на отбранителните продукти, а програмата е разработена от много тесен кръг експерти). През 2005 г. са създадени план за реализация, технико-икономически анализ, изходно задание и тактико-техническо задание, но те са ориентирани към вече конструираната Национална програма. В момента Министерството на отбраната няма проектна готовност за започване на утилизацията.

Към 1 януари 2006 г. излишните бойни припаси в Българската армия възлизат на 81 744 тона и се подразделят на: бойни припаси – 65 965 т, зенитни ракети и елементи за тях – 366 т, авиационни средства за поразяване – 5162 т, морски бойни припаси – 491 т, инженерни бойни припаси – 9760 т. Те се съхраняват в 11 бази за излишни бойни припаси, включени в състава на бригада „Логистика“ по отделен щат и осигу-

рени с граждански лица по Допълнителното щатно разписание. В „План 2015“ е предвидено базите да се разформират след 2011 г. Те не генерират отбранителни способности, поради което не отговарят на задачите, поставени пред Българската армия. Наложително е да бъдат преподчинени на структури на Министерството на отбраната, след като бъдат освободени от съхраняваните в тях потребни за Българската армия бойни припаси. На заседание на Съвета по отбранителна аквизиция към Министерството на отбраната експертите отхвърлят тази възможност.

През последните пет години утилизацията на излишни бойни припаси се извършва от „ТЕРЕМ – Цар Самуил“ ЕООД в гр. Костенец чрез финансиране главно от външни донори по различни договори, сключени с Държавния департамент на САЩ и Програмата за развитие на ООН (ПРООН). През този период са утилизирани около 6500 тона бойни припаси.

Със силите на Българската армия в малки количества продължава утилизацията на част от излишните бойни припаси, основно от трета категория, негодни за бойно използване и опасни за съхраняване, и тези, за които разходите по утилизацията им значително надвишават приходите от реализацията на отпадъчните продукти, което ги прави нежелани от фирмите. Тази планова утилизация във войскови условия се извършва в базата за утилизация на бойни припаси в Челопечене.

Тя е единственото по рода си отделение, предназначено да изпълнява задачи по утилизацията и унищожаването на излишните бойни припаси в Българската армия, както и на негодните и опасни за съхраняване и бойно използване, забранени за стрелба и прекатегоризирани в трета категория. Това са изключително опасни и рискови дейности. Те изискват изпълнители със специфична висока професионална подготовка, които се обучават единствено в базата. Технологичният процес на утилизация в нея гарантира строг контрол и недопускане на злоупотреби, кражби, отклоняване и използване за престъпни цели, водещи до отнемане на

човешки живот и общоопасни последици от бойните припаси и техните елементи. Базата има производствени възможности за утилизация на 1200–1500 тона бойни припаси за една година.

Обемът на утилизираните бойни припаси през 2001 г. е 1516, през 2002 г. – 1359, през 2003 г. – 1243, през 2004 г. – 1425, през 2005 г. – 911, а през 2006 г. – 446 тона. Утилизираните бойни припаси са 6900 тона. В резултат за периода 2002–2005 г. базата е реализирала приход от 2 390 538 лв. и при изразходвани за издръжка 1 851 835 лв. е осигурила печалба от 538 703 лв. за Министерството на отбраната. От данните се вижда, че тя не само се самофинансира, но и дава печалба за бюджета.

В същото време при настъпилите структурни промени в Генералния щаб, „отделението за утилизация и унищожаване на излишните оръжия и бойни припаси“ е съкратено и не съществува в новите логистични формирования. По такъв начин няма звено, което да решава проблемите с утилизацията и унищожаването на излишните оръжия и бойни припаси. Командване МТО бе трансформирано в бригада „Логистика“, а в Генералния щаб се създаде управление „Логистика“.

На заседание на Съвета по отбранителна аквизиция към министъра на отбраната на 10 март 2006 г. е прието решение проектът Национална програма за утилизация и унищожаване на излишните бойни припаси на територията на Република България да се трансформира в проект на Министерството на отбраната и да се финансира от него. На заседанието от 11 юли 2006 г. е обсъдена Концепция на Министерството на отбраната за решаване на проблема с утилизацията на излишните бойни припаси. В изпълнение на решение на Съвета по отбрана от 26 юли 2006 г. през септември с.г. е разработен оптимален модел за изпълнение на проекта. Целта е максимално бързо решаване на проблема с утилизацията на излишните бойни припаси с вземане предвид на фактическото състояние и съществуващите ограничения и утежняващи обстоятелства.

Същността на модела включва два етапа: подготвителен и изпълнителен. Подготвителният етап е с продължителност три месеца и съдържа всички необходими мероприятия за бързо започване на утилизацията.

Изпълнителният етап включва три паралелни и независими един от друг процеса: търговска реализация на излишните бойни припаси, утилизация в базата в Челопечене, „ТЕРЕМ – Цар Самуил“ ЕООД в гр. Костенец и мероприятията на военнопромишления комплекс без финансиране от Министерството на отбраната, утилизация чрез привличане на чужда фирма с доказан опит в тази област. Моделът включва следните алтернативни подходи за реализация: продължаване утилизацията на бойни припаси в базата за утилизация в Челопечене в малки количества, съобразени с наличните възможности; използване възможностите на българските военни заводи за утилизация на определени калибри бойни припаси, предимно тяхно производство; детайлно проучване на възможността за получаване на финансиране по програмите на Държавния департамент на САЩ; реализиране на първия етап от проекта – предпроектно проучване, проектиране и доставяне на технологично оборудване за най-масовите бойни припаси, с 15 млн. щ.д. от средствата по FМF; избор на стратегически партньор – чуждестранна фирма, лидер в областта на утилизацията на бойни припаси за цялостен изпълнител на проекта (проведени са срещи и разговори с 15 чужди фирми и с 6 от тях са подписани меморандуми); разделяне на излишните бойни припаси в подходящи лотове; увеличаване продажбите на излишни бойни припаси от „Снабдяване и търговия – МО“ ЕООД, като се намалят цените им до разумен минимум.

На 17 януари 2007 г. в изпълнение на решение на Съвета по отбрана се проведе работно съвещание по въпросите на утилизацията на излишните бойни припаси, на което бе актуализиран приетият оптимален модел и бяха набелязани непосредствени бъдещи практически действия за реализирането му.

През 2006 г. „Снабдяване и търговия – МО“ ЕООД извърши търговска реализация на 21 496 тона бойни припаси: основно 100-мм за танкови оръдия, 100-мм за КС-19 и 57-мм за С-60 с месингови гилзи, които носят печалби при тяхната утилизация. С това Българската армия бе лишена от възможността да предлага за утилизация бойни припаси на „лотове“, т.е. комплекти на такива с месингова и стоманена гилза, носещи минимална печалба, но решаващи проблема с утилизацията на бойните припаси със стоманена гилза.

Към 1 януари 2007 г. излишните бойни припаси в Българската армия възлизат на 57 033 тона. Те се погледелят на бойни припаси – 40 033 тона, авиационни средства за поразяване – 6100, зенитни ракети и елементи за тях – 400, морски бойни припаси – 500, инженерни бойни припаси – 10 000 тона.

В изпълнение на Плана за организационното изграждане и модернизация на въоръжените сили до 2015 г. и с оглед на процесите на модернизиране на Българската армия, извеждането от употреба на цели оръжейни системи и оборудването ѝ с нови системи оръжия се прогнозира увеличаване на излишните бойни припаси с още около 35 000 тона.

Това е огромно бреме не само за логистичните структури на Генералния щаб, но и за Българската армия. Ангажират се големи складови райони за съхраняване, човешки ресурс за охрана и поддръжка и се разходват значителни финансови средства. Вече подчертахме, че тези бойни припаси изключително опасни за по-нататъшно съхраняване.

Анализът на проблема показва, че утилизацията е особено актуална и решава един от основните проблеми на реформата в Българската армия и на отбранителната промишленост като цяло – освобождаване от излишните имуществва. Това е огромна по обем и технически сложност дейност, за чието извършване са необходими съвременни технологии, технологично оборудване, подготвен персонал и значителни финансови средства. Осигуряването на тези средства може да се търси по схемата на финансиране от Държавния

департамент на САЩ, по линия на военнотехническото сътрудничество със страните от НАТО и от Доверителния фонд по „Партньорство за мир“, а в краен случай – от републиканския бюджет. Такива средства обаче трудно могат да бъдат осигурени в рамките на една-две години. Реално процесът на финансиране и практическо осъществяване на утилизацията се очаква да продължи осем-десет и повече години.

Освен това е очевидно, че за излишните бойни припаси, определени за търговска реализация и за утилизация, е необходимо да се създадат нормални условия за съхраняване, контролиране на състоянието на взривните вещества и барути, опазване и строгия им отчет. Разчетите, конкретно за комплектуване на Българската армия с бойни припаси през периода 2005–2015 г., показват, че с намаляване числеността на армия-

та намалява и въоръжението, а ще се увеличават количествата на излишните бойни припаси. По приблизителни разчети в сегашния момент излишните бойни припаси представляват около 50 % от наличните в Българската армия. Точно в това е и проблемът – по-нататъшното им съхраняване и обслужване ще изисква значителен брой хранилища, големи складови площи и многоброен подготвен персонал, с какъвто след приключването на реформата Българската армия няма да разполага.

Единственият изход е в търговската реализация, утилизацията и унищожаването, и то не само с наличното морално остаряло технологично оборудване, а с нови перспективни методи и технологии. По-нататъшното натрупване и съхраняване на излишни бойни припаси е нежелателно и прекалено опасно.

Национална програма за утилизация и унищожаване на излишните бойни припаси на територията на Република България. Решение на МС № 161/08.03.2004 г.,

София.

Работни документи на Министерството на отбраната и Генералния щаб на Българската армия, 2001–2007 г., София.